

Bilag til evalueringen af undervisningen af tosprogede elever i folkeskolen

Kvalitativ undersøgelse – Forældre til tosprogede elever

Bilag til evalueringen af undervisningen af tosprogede elever i folkeskolen

Kvalitativ undersøgelse – Forældre til tosprogede elever

2007

**Bilag til evalueringen af undervisningen af
tosprogede elever i folkeskolen**

© 2007 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form
på: www.eva.dk

ISBN (www) 978-87-7958-429-7

Forældre til tosprogede elever

Rapport af kvalitativ undersøgelse.

Undersøgelsen indgår i EVA's evaluering af undervisningen af tosprogede elever i folkeskolen.

April 2007

Jeg siger til dem: Det er meget vigtigt, at de går i skole, fordi der er så mange, der bruger energi på at lære dem noget, som jeg nok ikke kan.

Jeg synes ikke, at skolen giver dem nok hjælp til sproget. Tosprogede børn har brug for ekstra hjælp. De får ikke hjælp fra deres forældre.

Indhold

Forældre til tosprogede elever	2
Hovedresultater	2
Metode	4
At være tosprogede forældre	7
Hjemmesprog og Udesprog	7
'De skal klare sig bedre end mig'	10
Erfaringer med dansk som andetsprog	12
Skole-hjem samarbejdet	15
De tosprogedes erfaringer med forskellige fag i den danske folkeskole	17
Principper og pragmatik	19

Forældre til tosprogede elever

Denne rapport sammenfatter resultaterne af en kvalitativ undersøgelse blandt ni forældre/forældrepar til tosprogede elever på tre danske folkeskoler. Undersøgelsen er gennemført af Explora for Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) i januar-marts 2007. Rapporten indgår som et led i en større evaluering af undervisningen af tosprogede elever i folkeskolen, som Danmarks Evalueringsinstitut er ved at udføre.

Denne kvalitative undersøgelse er tilrettelagt med henblik på at høste nogle af de erfaringer, som er opnået i samarbejdet mellem skolerne og de tosprogede familier. Undersøgelsen i alt 13 forældre kan alle begå sig på et mere eller mindre flydende dansk og har alle et velfungerende samarbejde med skolen. Det betyder også, at denne undersøgelse ikke afdækker forholdene for de elever og forældre, som har vanskeligst ved at begå sig på dansk og i det danske skolesystem.

I præsentationen af undersøgelsens hovedresultater har vi lagt vægt på at fremhæve de gode erfaringer, som interviewene med disse forældre har givet indsigt i. Efter præsentationen af hovedresultaterne følger en kort introduktion til undersøgelsens metode og dens informanter. Dernæst giver vi en tematisk inddelt resultatsammenfatning.

Hovedresultater

- **Hjemmesprog og udesprog.** De interviewede forældre opfatter i høj grad dansk som et 'udesprog'. Dansk er samfundssproget, mens modersmålet er hjemmets og familiens sprog. Forældrene ser det som deres primære opgave at videregive modersmålet til deres børn, så børnene forstår deres kulturelle baggrund og kan tale med deres slægtninge. Derimod har forældrene en forventning om, at de offentlige institutioner lærer deres børn dansk, sådan at de bliver i stand til at begå sig i samfundet. Forældrene hjælper deres børn med at lære sproget ved at være meget involverede i deres faglige udvikling.
- **Lektiehjælp.** Lektiehjælp fremhæves igen og igen af forældrene som en væsentlig støtte og hjælp i forhold til den udfordring det er ikke at have dansk som 'hjemmesprog'. Forældrene oplever det som en stor hjælp og lettelse, hvis deres børn kan få hjælp til deres lektier af personer, der behersker dansk fuldent, samt er fortrolige med den bredere forståelsesramme, der knytter sig til sproget.

- **Folkeskolen som en nøgle til fremtiden.** Det er karakteristisk for de interviewede forældre, at de giver udtryk for, at en vellykket skolegang er en grundsten lagt for en god fremtid. Det får forældrene til at prioritere børnenes skolegang højt og engagere sig i den, blandt andet ved at følge den tæt, deltage i skolens arrangementer og være i jævnlig kontakt med lærerne. Til gengæld forventer forældrene, at skolen giver deres børn de faglige færdigheder, de skal bruge, for at de kan uddanne sig videre.
- **Kortvarigt, effektivt og målrettet.** Forældrenes erfaringer med undervisning i dansk som andetsprog peger på, at en kortvarig, effektiv og målrettet støtte virker mest motiverende. Derimod motiverer langstrakte forløb ikke til, at børnene gør en ekstra indsats, men fastholder dem i at have et problem. De langstrakte forløb virker bekymrende for forældrene.
- **Tæt samarbejde.** Forældrenes direkte kontakt med skolens lærere virker ifølge forældrene positivt for elevernes udvikling. Når forældrene har et tillidsfuldt forhold til lærerne nedbrydes eventuelle barrierer, og denne tillid fremmer at problemstillinger tackles pragmatisk frem for principielt af såvel forældre som lærere.
- **Direkte og eksplicite forventninger til de tosprogede forældre.** Forældrene til de tosprogede børn ønsker ikke fokus på, at de er anderledes, men efterspørger samtidig plads til at få lov til at være særlige. Særskilte tiltag, der har til formål at engagere tosprogede forældre i skolesamarbejdet, bliver positivt modtaget. Når forældrene udpeges eller udvælges til eksempelvis forældreråd eller kommunale råd, fremmes en ansvarsfølelse og et engagement i forhold til skolen. Forældrene opfatter det også som en ekstra hjælp, når skolen formulerer eksplicite forventninger eller forklaringer til forældrene.

Metode

Forældre til tosprogede elever er inddraget gennem en mindre kvalitativ undersøgelse, som indgår i en større evaluering af undervisningen af tosprogede elever. Formålet med undersøgelsen er at belyse forældrenes forventninger til og oplevelser af skolens praksis i forhold til og undervisningen af tosprogede elever samt forældrenes oplevelser af skole-hjem-samarbejdet.

Undersøgelsen blev gennemført som ni interview med forældre/forældrepar på tre skoler: Søholtskolen i Brøndby Strand, Kragshøjsskolen i Odense og Holmegårdsskolen i Kokkedal. Fælles for disse skoler er, at de alle har en relativ høj andel af tosprogede elever: Fra 40/50% op til 80%.

Rekrutteringen til interviewene blev tilrettelagt i samarbejde med skolerne og tog udgangspunkt i forældre, som skolen oplever at have et relativt velfungerende skole-hjem-samarbejde med. På denne måde er det på baggrund af interviewene muligt at beskrive hvorfor og hvordan det ifølge forældreparrene fungerer, når det fungerer godt.

Som det fremgår af listen nedenfor kommer de ni forældre/forældrepar fra ni forskellige lande og taler flere forskellige sprog. Hovedparten viste sig at være muslimer (7 ud af 9), mens en familie er kulturkristen/ateist og en anden ortodoks.

Herkomstland	Sprog
Makedonien	albansk, tyrkisk og lidt dansk
Danmark	Dansk
Tyrkiet (kurder)	kurdisk, tyrkisk, farsi og dansk
Afghanistan	persisk, pasto
Jordan	Arabisk
Serbien	serbisk, rumænsk
Bosnien	bosnisk, russisk
Bulgarien	Bulgarsk, dansk, lidt arabisk
Etiopien	Somalisk, arabisk, dansk
Palæstina	arabisk og dansk

Forældrene, der deltog i interviewene, var overvejende kvinder (9 ud af 13 informanter). Familierne havde mellem 1 og 5 skolesøgende børn.

Interviewene blev gennemført som personlige interview på skolerne i januar/februar 2007 af en varighed på 1-1,5 time. Et enkelt interview blev gennemført telefonisk.

Interviewene blev foretaget ud fra spørgeguides, der sikrede en inddragelse af fælles temaer for undersøgelsen. På denne måde har vi fået opridset fælles tematikker og deres betydning for de forskellige forældre, samtidig med at vi havde mulighed for at stille uddybende spørgsmål, når forældrene selv tog tematikker op, der var af særlig betydning for dem.

En kvalitativ undersøgelse giver en dybdegående indsigt i forældrenes oplevelser og forventninger til deres børns skolegang. Samtidig vil en kvalitativ undersøgelse kunne afdække hvilke motiver og barrierer, der har indflydelse på om forældre til de tosprogede elever engagerer sig i børnenes skolegang og undervisning.

Det personlige interview er særligt velegnet til at opnå en dybdegående forståelse og samlet domnetation af de forhold, der ligger til grund for forældrenes forventninger og oplevelser. Igennem dette kan man tage højde for betydningen af en række forskellige faktorer – fx forældrenes uddannelsesmæssige og etniske baggrund, forældrenes integration på arbejdsmarkedet og i det danske samfund og ikke mindste deres forskellige grader af engagement i børnenes skolegang.

Interviewene blev suppleret med inddragelse af skriftligt materiale i form af diverse skrivelser, som skolen ved tidligere lejligheder har udsendt til forældrene. Forældrene vurderede disse materials relevans for dem samt hvorvidt materialet var forståeligt, herunder om de syntes, at det skulle oversættes til andre sprog end dansk.

Prioriteringsøvelse

Interviewene blev afsluttet med en mindre skriftlig øvelse, hvor forældrene blev bedt om at prioritere fire forskellige forholds betydning for en vellykket skolegang for deres børn. Forældrene blev bedt om at prioritere imellem følgende aspekter:

A. Lærernes kvalifikationer: At de er dygtige til at undervise i dansk som andetsprog.

B. Kvalitetssikring: At skolen stiller klare mål og handleplaner for, hvad der skal komme ud af undervisningen i dansk som andetsprog.

C. Skole-hjem samarbejde: At der er tæt kontakt mellem skolen og hjemmet.

D. Rummelighed: At alle børn føler sig velkomne på skolen.

Ud fra denne mindre øvelse fik vi mulighed for at finde frem til de områder, hvor forældrene ønsker, at skolen skal lægge noget mere energi og

samtidigt finde frem til de områder, hvor forældrene ser ud til at være tilfredse med skolens indsats.

Disse prioriteringsøvelser har været et nyttigt tolkningsredskab, idet forældrene hermed på konkret vis til at vise deres prioriteringer. På denne måde kunne øvelsen bruges til at skabe en opsamlende forståelse af det, som de enkelte forældrepar oplevede som det mest påtrængende.

At være tosprogede forældre

At være tosproget forælder kan rumme nogle særlige udfordringer i forhold til børnenes skolegang. I dette kapitel sammenfatter vi to aspekter ved den udfordring. For det første at disse forældre og deres børn lever med, at der er en forskel på hjemmesproget og det sprog, der tales udenfor hjemmet. Og for det andet har mange af forældrene ikke selv fået realiseret den karriere, som de ønskede sig. Det virker for nogle af dem som motivation for at støtte deres børn til at klare det bedre, end de har gjort i det danske samfund.

Hjemmesprog og Udesprog

Da de startede [i børnehaven] kunne de ikke det danske sprog - fordi det er med vilje, at jeg har snakket albansk og min mand snakket tyrkisk. Så får I nogle børn her, som ikke kan det danske sprog.

Det fremgår tydeligt af interviewene med forældrene til de tosprogede elever, at sprog handler om meget mere end at kunne læse og skrive. Forældrene har en klar opfattelse af, at børnene gennem sproget opnår en større forståelse for de kulturelle aspekter, der ligger bag. Både det sprog, som forældrene gerne vil videregive til deres børn, men også det sprog, som deres børn skal beherske for at begå sig godt i det danske samfund. For denne mand betød det blandt andet meget, at børnene kunne have en direkte kontakt til deres familie og familiens venner:

Med hensyn til mine venner og familie. De skal klare sig uden, at jeg skal være tolk. De forstår sprog og kultur bedre ved det. Derfor er det også vigtigt, at de også lærer kurdisk. De er meget stærke i dansk i forvejen. Det er hjemmets opgave, at de lærer kurdisk.

Flersprogetheden gør, som det også fremgår af ovenstående citat, at familierne oplever, at der er en forskel mellem hjemmesproget og samfundssproget. Den skelnen betyder, at de ofte har udtalte forventninger til, at dansk er noget deres børn lærer - og navnlig har brug for - udenfor hjemmet. Forældrene udtrykker en forventning om en klar arbejdsdeling i sprogindlæringen mellem hjemmet og de offentlige institutioner. Denne far beskriver, hvordan modersmålet knyttes til hjemmet og familien, imens dansk er noget, der foregår ude i samfundet:

Det var med vilje, at vi snakkede albansk og tyrkisk, da de var små. Det er fordi, de skulle lære det, så de kan snakke med resten af vores familie. Først når vi sender dem ud af døren, skal de lære det. Det er det danske sprog, du skal bruge uden for døren. Vi brugte to forskellige sprog derhjemme og så kom det tredje.

Fælles for stort set alle forældrene er, at de anser det som skolens klare ansvar at lære deres børn dansk. Først og fremmest fordi forældrene ser det som deres egen altafgørende opgave at lære deres børn modersmålet. Dernæst fordi nogle af forældrene, trods deres eget velfungerende dansk, har svært ved at hjælpe især deres ældre børn med lektierne og flere refererer til bekendte, der slet ikke taler dansk.

En mor hæftede sig ved, at hendes børn skal kende deres baggrund for ikke at blive rodløse. Alle forældrene påpegede betydningen af at kunne kommunikere med den del af børnenes familie, som ikke taler dansk. Flere af forældrene fortalte, hvordan de forsøger at tvinge børnene til at tale deres modersmål så meget som muligt, men at det kræver ekstra energi fra børnenes side at formulere sig på andetsproget. En mand fra Afghanistan fortalte blandt andet, at han kun taler dansk med sin datter, hvis hun er i dårligt humør og derfor ikke magter at tale modersmålet. Forældreparret citeret nedenfor lader børnene 'slippe' med at tale dansk i stedet for persisk, når de er trætte.

Vi tænker ikke på, hvilket sprog vi snakker. Men for børnene kan det være hårdt, at tale persisk. Så får de lov til at tale dansk.

Modersmålssproget spiller altså en stor rolle for alle de interviewede forældre i opdragelsen af deres børn. Det er forældrene meget magtpåliggende, at deres børn får del i modersmålet og dermed den oprindelige kultur. Alle forældrene, på nær én, fortalte, at deres børn taler bedre dansk end sit andet sprog. Den eneste, som ikke direkte sagde, at hendes børn begik sig bedre på dansk, gav heller ikke udtryk for det omvendte. En bulgarsk mor illustrerer her, hvordan dansk for hende ikke er nogen bekymring, det er nærmere modersmålet, som skal værnes om:

Deres dansk er de bedst til...Jeg husker dem hele tiden på at tale bulgarsk

Blandt disse forældre er der en klar bevidsthed om, at deres børn skal kunne begå sig i to kulturelle og sproglige sfærer. Forældrene bestræber sig ihærdigt på, at deres modersmål overføres til deres børn. De er generelt, som moren ovenfor, mindre bekymrede for deres børns danskkundskaber. Grundet forældrenes egne begrænsede danskkundskaber, tages det for givet, at det er skolens opgave at tage sig heraf.

Flere forældre udtrykte i den forbindelse bekymring for, at der var for mange tosprogede elever på deres børns skoler. Hvis deres børn ikke får tilstrækkelig kontakt med det danske sprog og den danske kultur i skolen, bliver det svært for dem at begå sig i det danske samfund i fremtiden. Det

er vigtigt for forældrene, at børnene stimuleres sprogmæssigt og kulturelt i den danske majoritetskultur¹. En mor udtrykte denne bekymring meget tydeligt:

Hvorfor kan vi ikke fordele dem mere lige? Jeg vil have, at skolen siger stop, vi skal ikke have flere fremmede nu. 20-30 % kan man måske acceptere. Børnene har ikke godt af det. Hvis der er to fra samme sprog - de vil altid snakke deres eget sprog. Og hvis der er nogen danske børn, du lærer bedre, hvordan du skal udtale det. Man lærer af hinanden.

Fælles for de interviewede forældre er også, at deres børn har gået i børnehave og nogle også har været i vuggestue eller dagpleje. Forældrene er bevidste om, at det har forberedt børnene sprogligt til folkeskolen. Eksempelvis fortalte denne bosniske kvinde, at hun sendte sine børn i børnehave med det formål, at de skulle lære dansk:

Jeg kunne ikke lære dem dansk, så det var et bevidst valg, at de kom i dagpleje. Børnene skal vide, hvor de kommer fra. De klarer sig bedre, hvis de taler deres modersmål godt.

Denne kvinde forventer, at de danske offentlige institutioner skal kunne lære hendes børn det danske sprog, som hun ikke selv er i stand til at lære dem. Andre forældre nævnte det mere henkastet som en af grundene til, at deres børn mestrede dansk inden skolestart og derfor ikke var i de såkaldte 'modtagelsesklasser'.

Forældrenes giver klart udtryk for, at de forventer, at folkeskolen tager sig af, at deres børn lærer og trænes i det danske sprog. Forældrene ser det som deres egen primære opgave at lære børnene deres modersmål. Sproget ses både som kommunikation og kultur. Danskundskaber er vigtige for at kunne begå sig i det danske samfund både sprogligt og kulturelt. Modersmålet opleves som en vigtig nøgle til kontakt til familien - både rent kommunikationsmæssigt, men også kulturelt. Forældrene ser en klar arbejdsdeling mellem dem selv, som skal tage sig af 'hjemmesproget' og samfundsinstitutionerne, som skal lære deres børn 'udesproget'. Netop bevidstheden om denne arbejdsdeling synes også at skærpe forældrenes opmærksomhed overfor, at de forventer at børnene får noget ud af kontakten med folkeskolen.

¹ En undersøgelse blandt et repræsentativt udsnit af flygtninge og indvandrere i Danmark, som Catinét Research har lavet for Ugebrevet A4, viser, at 64 procent af de adspurgte ville foretrække at mindst halvdelen af eleverne på deres skole har dansk baggrund, mens kun syv procent ønsker klassekammerater med overvejende udenlandsk baggrund. De bedst uddannede indvandrere benytter sig blandt andet af frit skolevalg for at sikre deres børn en skolegang omgivet af mange danske elever. (Ugebladet A4, nr. 9, 2007)

'De skal klare sig bedre end mig'

De skal gå videre og få en uddannelse. De skal ikke være arbejdsmand eller et eller andet... Hvis du går fra skolen og du kan læse og skrive og regne, så bliver du god til alting.

En diplomatsøn, der arbejder på en genbrugsplads, har ikke gjort sig den karriere, som han håbede på. Han håber til gengæld på sine børns vegne, at de vil få en længere uddannelse. En kvinde fra Jordan, der arbejder som gartner håber, at hendes børn ikke kommer til at blive 'arbejds mænd'. Et forældrepar af serbisk oprindelse, der arbejder på fabrik, håber, at deres børn får en uddannelse og kommer til at beskæftige sig med 'computer' eller 'journalistik'. En kvinde fra Somalia fortæller om det at banke på en masse døre og blive spurgt efter eksamenspapirer, som man ikke er i besiddelse af. Hun ønsker for sine børn, at de skal have netop disse eksamenspapirer og klare sig bedre, end hun selv har gjort. Hun udtrykte det selv således:

Jeg ønsker, at mine børn får en god uddannelse. At de klarer det i fremtiden - klarer det bedre end mig selv. Jeg håber, at de får det bedste ud af det.

Generelt udtrykte alle forældrene uddannelsesmæssige ambitioner på deres børns vegne. De er stolte af, at deres børn klarer sig godt i skolen. De fleste af dem fortalte kun modvilligt, at deres børn havde modtaget ekstra undervisning eller sprogstimulering. Skolen skal sikre, at børnene bliver til noget, som en far udtrykte det:

Vi forventer, at de får en uddannelse. Ikke noget specielt. Vi vil gerne have, at de bliver til noget. Det kan skolen hjælpe med.

Flere af dem havde været i personlig kontakt med enten børnehavepædagoger eller klasselærere, hvis de havde haft indtrykket af, at deres børn ikke kunne følge med. Forældrene ser et klart formål med, at deres børn går i folkeskolen, og hvis deres børn går i stå eller halter bagefter fagligt, tager forældrene med det samme kontakt til skolen. En far formulerede sin forventning til det, som folkeskolen skal give hans børn således:

De skal lære noget. Det er nøglen. Så de senere kan få en god uddannelse. De lærer disciplin og respekt.

I det hele taget fremgår det af forældrenes udtalelser, at der bliver lagt megen vægt på den faglige standard - at lærerne er velkvalificerede og at skolens kvalitetssikring er i orden. Der viser sig en klar vægtning af de resultatorienterede kvalifikationer blandt forældrene. Når vi bad dem

prioritere, lagde de fleste forældre også størst vægt på de faglige kvalifikationer, som folkeskolen skal bibringe deres børn.

Det var under interviewene tydeligt at mærke, hvordan disse forældre brænder for deres børns skolegang og har en forestilling om, at folkeskolen udgør grundlaget for, hvordan deres børn kommer til at klare sig videre i livet. Mange af forældrene finder en del af motivationen i deres egen situation, hvor de ville ønske, at de havde haft en uddannelse, som kunne bruges i Danmark. Derfor gør de en særlig indsats for, at deres børn får en god uddannelse.

Erfaringer med dansk som andetsprog

Jeg siger til dem: Det er meget vigtigt, at de går i skole, fordi der er så mange, der bruger energi på at lære dem noget, som jeg nok ikke kan.

Forældrene har generelt ikke et klart overblik over, hvordan dansk som andetsprog er tilrettelagt, men alle er bekendt med, at der eksisterer en form for særlig eller ekstra dansk undervisning specielt ved skolestart. De fleste af de interviewede forældre gjorde sig ekstra umage med at understrege, at ekstra dansk ikke var nødvendigt for deres børn. Dog viste det sig, at alle børnene havde haft en lille smule ekstraundervisning. Nogen lidt ad hoc ved siden af den almindelige undervisning, andre havde deltaget i mere strukturerede og omfattende forløb.

I forhold til undervisning i dansk som andetsprog, opfatter forældrene det som mest effektivt med en målrettet indsats, der gennem et kortere forløb fik børnene op på niveau med deres klassekammerater. En mor forklarede sin erfaring med den supplerende undervisning på følgende måde:

Min datter har nu gået til ekstra undervisning i snart to år. Det er svært. Jeg synes ikke, at de bliver skubbet nok. De går ikke efter nogen ting. Førhen gik man efter bogstaver, sådan at de nu kunne læse. De lavede diktat og sådan noget. De havde lektier for i det ekstra. I dag – hun lærer ikke rigtigt mere. Det skulle gerne give lidt mere skub til barnet at gå til ekstra. Jeg forventer, at det skal jo ikke være i hele skoleperioden, at hun skal have ekstra. Hun skal videre, hun skal klare sig. Som f.eks. med min søn – et ordentligt skub et par måneder og så videre.

Moren udtrykker altså bekymring for, at der ingen progression er i datterens læring. Det er ikke tilstrækkeligt, at de bare sidder og læser bøger – som hun sagde. Moren oplever, at der er sket en forringelse af undervisningskvaliteten gennem tiden. Denne mor udtrykte også bekymring for, at hendes datter skulle blive drillet eller blive holdt udenfor, hvis hun skulle fortsætte alt for længe endnu med at modtage undervisning adskilt fra sin klasse. En far giver udtryk for samme holdning til ekstraundervisningens karakter, dog i forhold til tyskundervisning:

Så hun fik to timer ekstra timers tysk om ugen alene. Så kunne man hive hende op på niveau. Det er ualmindeligt dejligt, at det kunne lade sig gøre.

De fleste lagde, sammen med disse to forældre, vægt på, at ekstraundervisning skal være en hurtig og effektiv indsats, der kan give børnene et skub til at følge med i den almindelige undervisning, både af

hensyn til det faglige, men også sociale aspekter i forhold til at være adskilt fra resten af klassen fylder meget i forældrenes bevidsthed. De vil meget nødt, at deres børn skulle tages udenfor den almindelige undervisning.

Mange tosprogede forældre står i den særlige situation, når det kommer til at hjælpe deres børn med skolegangen, at de kan opmuntre deres børn til at følge med og lave lektier, men de kan ikke nødvendigvis selv hjælpe deres børn med lektierne. Selv de ressourcerstærke forældre, som deltog i denne undersøgelse udtrykte, at de havde problemer med at hjælpe især deres ældre børn med lektierne. Derfor har de, som tidligere nævnt, en klar forventning om, at skolen gør en ekstra indsats i forhold til deres børn. Et par forældre udtrykte, som man kan se i det nedenstående, en del frustrationer:

Nogle forældre, der ikke kan det danske sprog, de giver slip – de kan ikke forklare og hjælpe børnene. Det er ikke fordi, de ikke vil – men de kan ikke selv med dem.

Det er godt, hvis hun får lidt hjælp udefra. Det hjælper i hvert fald. Jeg kan ikke hjælpe hende. De bliver nødt til at hjælpe hende. Hun bliver ked af det. Hun kan ikke lide at gå i skole, når hun ikke har lavet lektier. Klasserne kan måske have et par timer om ugen, hvor de kan få hjælp. Andre skoler gør det. De har en bestemt dag, hvor de gør det.

Moren, som er citeret her til sidst, peger på lektiehjælp, som blev nævnt flere gange i forbindelse med midler, der kan bruges til at nedbryde de barrierer, som de tosprogede forældre ser i forhold til deres børns skolegang. Det faktum, at flere af forældrene ikke ser sig i stand til at hjælpe deres børn med lektierne, er kilde til bekymring fra flere af forældrenes side. Flere talte om, hvordan de meget gerne vil hjælpe deres børn, men ofte ser sig ude af stand til at give dem den hjælp, som de har brug for. En mor efterspurgte også, at børnene i skolen blev bedre indført i, hvordan de skal løse de opgaver, som de får med hjem. Hvis børnene ikke får vejledning i skolen, så er det svært for dem at lave lektierne selv, og hvis man som forælder ikke har stærke dansk kundskaber, så vil ens børn ikke kunne forberede sig hjemmefra. En mor kom i denne forbindelse med et meget konkret forslag:

Men jeg tænkte på, at det kunne være en god ide, hvis de kunne få hjælp til lektier i SFO – når de nu alligevel er der. Mere samarbejde imellem skole og SFO. Med det er der ikke mere. De mangler pædagoger. Det kunne være en god ide i stedet for bare at lege vildt.

Forældrene efterspørger altså overordnet set skolens (eller andres) forlængede arm, der kan strække sig lidt ind i hjemmesfæren, hvad angår lektier, både ved lektiehjælp og udførlig vejledning fra lærernes side, men især også ved at udbyde lektiehjælp på skolerne.

Forældrene er opmærksomme på, at deres børn har et særligt behov på dette område. Mange af forældrene gav dog samtidigt udtryk for, at de har svært ved at se, hvorfor deres børn skal skilles ud og være anderledes. På en af folkeskolerne, vi besøgte, var antallet af tosprogede op imod 80% og derfor betragter tosprogede børn og forældre naturligvis ikke sig selv som en særlig gruppe på disse skoler. Flere forældre havde indvendinger imod, at der er en særlig indsats i forhold til tosprogede. Et serbisk ægtepar pointerede blandt andet, at tosprogede børn faktisk godt kunne være fagligt dygtigere end de danske i nogle tilfælde. En mor, som selv besidder et fuldstændigt flydende dansk, udtrykte frustration over, at man har særlig undervisning rettet imod tosprogede elever. For hende giver det en oplevelse af, at hendes børn bliver 'sat i en kasse', hvor de ikke hører til.

Det, som forældrene oplever, hjælper deres børn, er en effektiv og målrettet indsats indenfor en begrænset tidsramme. Når undervisningen i dansk som andetsprog trækkes i langdrag virker det demotiverende og socialt og fagligt marginaliserende. Derudover anses lektiehjælp for at være et vigtigt supplement til undervisningen i skolen. Forældrene giver udtryk for, at netop lektiehjælpen er i stand til at kompensere for deres manglende sproglige kundskaber og derved manglende evne til at hjælpe deres børn på dette område.

Skole-hjem samarbejdet

Der er et integrationsråd i kommunen. Skolen er med. Jeg er med. [Skolelederens navn] har bag min ryg nævnt mig til kommunen. Det er man da stolt af. Det er jeg ret glad for. Man har vel gjort indtryk!

Flere af de forældre, som vi talte med, føler sig tydeligvis som ambassadører for skolen. De forsøger eksempelvis at overbevise folk i deres lokalsamfund om at deltage i forældremøder og give deres børn lov til at tage med på lejrskole. Ved at skolerne direkte opfordrer tosprogede forældre til at deltage i diverse råd og grupper, opnår de at få lokale ambassadører og ikke mindst tosprogede forældre, der føler, at de spiller en vigtig rolle i forhold til skolen. En mor opfordrede til, at man brugte de tosprogede, der havde et godt dansk noget mere:

Forældre skal komme ind i forældrebestyrelser, de skal også være kontaktforældre. Der skal ikke kun være danske forældre. [Skolelederen] siger, at der i alle klasser skal være en tosproget forælder. Man skal bruge tosprogede forældre, der skal skabe kontakt imellem tosprogede, der ikke kan dansk og danske forældre. De danske forældre bliver tilbageholdende, når folk ikke taler dansk.

Det virker ligeledes som en positiv foranstaltning, når forældre bliver bedt meget eksplicit om at deltage i møder, arrangementer og lignende. En far udtrykte sin tilfredshed med, at skolen tog hånd om problemerne, blandt andet ved at fremsætte mødepligt, når der var vigtige udfordringer at tackle:

Man indkaldte til tvungen forældremøde, hvor der blev oplyst om at børnene skal respektere hinanden og ikke vrænge næser. Skolen tager det i opløbet. Man indkaldte alle klasser. Der var mødepligt.

Alle forældrene omtalte også diverse arrangementer på deres skoler meget positivt. Forældrearrangementer ansås i høj grad som en anledning til at få en kontakt til de andre forældre.

Forældrene udtrykte alle, at de havde en god kontakt til skolen og de fleste af dem havde i forskellige henseender henvendt sig personligt til en lærer eller andre, i tilfælde af situationer, der skulle håndteres. Vi hørte flere gange om, hvordan forældrene får noget positivt ud af selv at være aktive og opsøgende i forhold til skolens ledelse og lærere. Det virker præventivt i forhold til misforståelser og ikke mindst imod fordomme, som eksempelvis, når andre tosprogede børn kalder de lærere, der irtettesætter

dem for racister. Dette eksempel blev nævnt under to forskellige interviews, hvor forældrene håndterede det ved at tage kontakt til læreren og fik afledt misforståelsen. En mor til en lidt urolig børnehaveklassedreng fortalte, at hun havde en stående aftale med læreren om at blive kontaktet, hvis der var det mindste problem. På denne måde var hun i stand til at tage konflikter i opløbet. En anden mor fortæller om, hvordan hun tager sagerne i egen hånd og kontakter skolen, når hun ser behov for det:

I starten fik han ikke sprogstimulering. Så var jeg til møde - hvor jeg sagde - nu vil jeg ikke mere - han havde gået der så lang tid - og han havde ikke fået nogle danske ord.

På samme måde, som det spiller en stor rolle for disse forældre, at de føler, at de kan henvende sig til skolen med problemer eller andet, betyder det meget for dem, at også skolen tager kontakt, og ikke kun i forbindelse med problemer.

Skolernes skriftlige kontakt til forældrene blev også overvejende bedømt positivt. Enkelte påpegede dog, at det ville være fint med oversat materiale til de forældre, der ikke taler dansk. Forældrene havde ikke modtaget oversat materiale fra skolerne, men alle vidste, at der var mulighed for tolkebistand, selvom de kun sjældent havde set det brugt til forældremøder o.lign. En kvinde forholdt sig blandt andet skeptisk over for, at børn kunne fungere som tolk for deres forældre.

En tæt kontakt imellem forældrene og skolen virker i høj grad som en nøgle til et vellykket skoleforløb for tosprogede børn. Det opfattes positivt, når forældrene opfordres til at deltage i diverse sammenhænge og til at yde bidrag til skolen i form af deltagelse i råd og styrelser.

De tosprogedes erfaringer med forskellige fag i den danske folkeskole

Min søn har det fint med det. Min datter har svært ved at bade. Det er lidt svært. Men skolen har sagt nu, at det er i orden at bade alene. Der er mange fremmede børn, der har det på samme måde.

Når forældrene fortalte om deres udfordringer med folkeskolen, viser de sig at hænge mere sammen med religion end med tospøgethed i de flestes tilfælde. I forhold til idrætsundervisningen er omklædning og badning forbundet med blufærdighed for nogle af de muslimske børn. Dette har skabt komplikationer for nogle forældre, idet skolens normer her adskiller sig fra de normer, som de ønsker, at deres børn skal praktisere. Forældrene ønsker, at deres børn i disse tilfælde kan få rum til at efterleve deres særlige normer.

En muslimsk kvinde fortalte, at det er svært at få danske lærere til at forstå, hvor vigtigt det er for muslimer, at beholde deres blufærdighed. Hun har dog ved at tage direkte kontakt til læreren opnået en ordening, som både hun og læreren er tilfredse med. En anden muslimsk kvinde fortæller, hvordan man, da hun selv gik i den danske folkeskole, håndterede disse ting på pragmatisk vis til forskel fra i dag, hvor der skal argumenteres principielt for adfærden, hvis den adskiller sig fra majoritetens. Trods dette potentielle konfliktområde er det karakteristisk for disse forældre, at de i fællesskab med lærerne dog finder løsninger, som alle kan stille sig tilfredse med. En pragmatisk indstilling viser sig at være nyttig, når der er kulturelle eller religiøse forskelle, der skal håndteres.

Det hedder Kristendom. Men det forskrækker mange. For mig betyder det ikke meget, fordi jeg har gået i dansk folkeskole. Jeg har set hvad det indeholder: det er alle religioner. Det er en slags religionshistorie. Det er et forkert navn, de bruger: 'Kristendom'

Som denne kvinde giver udtryk for, klinger ordet 'kristendom' mistænkeligt i mange af de muslimske forældres ører. De fleste bryder sig som udgangspunkt ikke om, at deres børn skal deltage i kristendomsundervisning. Bekymringerne letter dog når skolerne har gjort noget ud af at formidle fagets indhold til forældrene. Når faget bliver forklaret som religionshistorie eller historieundervisning med vægt på etik og moral, så var der kun få af forældrene, der følte, at dette fag var problematisk. Men fagets titel vækker bekymring.

En kvinde fra Libanon, hvis børnehaveklasse-barn ikke havde fået kristendomsundervisning endnu, forholdt sig dog skeptisk til at børnene var så unge, når de skulle modtage kristendomsundervisningen. Hun mente, at det var bedre at vente med den slags undervisning, til at børnene var blevet velfunderede i deres egen kultur og religion. Hun var bange for, at børnene kunne blive forvirrede. Andre, som den nedenfor citerede unge

mor, gav udtryk for, at det måske kunne være lidt udvedkommende at blive undervist i kristendom, når man selv er muslim:

Hvis du er kristen og jeg er muslim. Hvis jeg sidder og underviser dig i Islam, der ikke interesserer dig – er det ikke kedeligt? Det kan være forvirrende for børnene at få kristendomsundervisning, når man derhjemme hører om islam. Hvis hun stiller spørgsmål, svarer jeg ud fra min religion. Men intet er rigtigt og forkert.

Det var kun et fåtal af de muslimske forældre, der ikke ønsker, at deres børn deltager i lejrskoler. En mor fortalte dog, at det ikke er velanset at unge muslimske piger tager på rejse uden deres familie. De forældre, der havde overbevist deres børn om ikke at deltage, så det ikke som noget afsavn for deres børn. Denne mor ser det eksempelvis ikke som nogen særlig vigtig begivenhed for hendes søn, at han var med på lejrskole, og udtrykte en vis stolthed over, at hendes datter havde valgt det fra:

Børnene har været afsted på udflugter. Min søn var med i Prag. Det var ikke sjovt, sagde han. Han kunne ikke få halal mad. Han var meget træt og sulten, da han kom hjem. Min datter vil ikke med til Prag. Hun er muslim, så må hun ikke rejse alene. Vi har fortalt hende, hvad der er godt og ikke godt, hun har selv valgt.

Andre sociale aspekter i den danske folkeskole, som eksempelvis fødselsdagsarrangementer blev generelt ikke udtrykt som en bekymring i interviewene med forældrene. Kun en enkelt forælder fortalte, at når hendes børn kommer til 3-4. klasse, synes hun, at de er gamle nok til at forstå, at fødselsdage ikke er noget, som deres familie holder. Dermed anses fødselsdage for disse forældre heller ikke som nogen udfordring, der skal tackles, men nærmere som et arrangement, som man kan vælge til eller fra som det passer én.

Et sidste tema, som blev taget op af de muslimske forældre var maden på skolerne. Der var flere, som efterspurgte enten halalkød eller vegetarretter i skolernes kantiner.

Generelt fylder udfordringerne, som forældrene oplever i forhold til de forskellige fag og arrangementer i folkeskolen ikke meget. Tilsyneladende kan meget klares ved, at forældrene i fællesskab med lærerne finder ordninger på de områder, som kan være problematiske, som eksempelvis i forbindelse med badning efter idræt. Andre barrierer overvindes ved en eksplicit formidling fra skolens side, såsom i forbindelse med kristendomsundervisning, som omfortolkes til en mindre missionerende ordlyd. I det hele taget ser de fleste forældre ikke de store udfordringer og de overvindes alle gennem nær kontakt til lærerne.

Principper og pragmatik

Vi skal ikke være specielle. Vi skal ikke behandles anderledes.

At være anderledes i den danske folkeskole handler ifølge forældrene om meget andet end sprog. Det ser tilsyneladende ud til, at forældrene befinder sig i et dilemma mellem, at de helst ikke vil have at deres børn skal være anderledes, samtidigt med at de gerne vil have, at der er rum til at have særlige normer.

To kvinder udtrykte hver især bekymring over, at de oplever en høj grad af splittelse imellem de danske børn og de såkaldt 'fremmede' børn. Den ene kvinden havde lagt mærke til, de danske børn fulgtes til fodbold med de andre danske børn, og 'de fremmede', som hun kaldte dem, fulgtes med hinanden. Den anden kvinde knyttede i høj grad den polarisering, hun bemærker, til det, at hun og hendes børn er muslimer. Hun fornemmer, at der er sket en udvikling i det danske samfund, siden hun selv kom til Danmark som 8-årig. Hendes opmærksomhed på emnet blev skærpet i mødet med institutionerne, da hun selv fik børn. Her fornemmer hun en mere principiel linje i forhold til den adfærd, der går på tværs af den danske tradition. Da hun gik i folkeskole, skulle hun ikke forklare sig, når hun ikke havde lyst til at bade med de andre elever. Man fandt en løsning i fællesskab med læreren. Ifølge denne kvindes oplevelse mødes muslimer i dag med mere principielle holdninger og forklaringskrav, når ens traditionelt eller religiøst bestemte adfærd går på tværs af den danske tradition. Man skal kunne argumentere overbevisende for, hvorfor man ikke har lyst til at bade med de andre børn:

Tiderne har ændret sig utroligt meget. Vi er anderledes nu. Folk er bange for muslimer. For mange generaliseringer på begge sider af hegnet. Både danskere og muslimer generaliserer. Da jeg var ung, var det ikke noget problem. Der skulle ikke forklares så meget. Jeg havde bare ikke lyst til det, så var det fint. Der sker meget mere i dag. Man adskiller folk meget i dag. Vi var mere respekterede som vi var dengang. Det er ærgerligt, når mine børn er født her, at de skal have at vide, at de er anderledes. Jeg har været pæredansk.

Den muslimske kvindes oplevelse af et behov for forklaring af sin adfærd, har fået hende til at læse koranen grundigt og søge svar på de spørgsmål, som samfundet stiller hende. Hun sagde i den sammenhæng, at:

Det er blevet vigtigt at skelne mellem kultur og religion. Det er vigtigt at kunne forklare sin religion i dag.

Hun udtrykte flere gange i løbet af interviewet frustration over, at hendes børn skal behandles som nogen, der er anderledes, trods det, at de er født i Danmark:

Jeg forventer, at han bliver behandlet som en helt almindelig, dansk dreng. Personligt, min søn har ikke brug for det, så sætter man ham bare udenfor de andre børn ved at kalde ham tosproget.

Denne mere principielle stillingtagen til praktiske udfordringer fra folkeskolens side kan tænkes at hænge sammen med det nu meget store antal elever med tosproget baggrund på flere folkeskoler. Det viser sig også når nogle skoler etablerer et etnisk råd, hvor man udvikler samarbejdet med forældrene og formulerer nogle klare linjer på området.

Undersøgelsen viser samlet set, at de forældre, der deltog i undersøgelsen forstår at vise en pragmatisk indstilling. De fortæller, hvordan de går i dialog med lærerne, hvis der er uoverensstemmelser. Den somaliske kvinde deltager blandt andet i en kontaktforældreordning og har en aftale med sin søns lærer om at blive kontaktet, hvis der opstår problemer. En muslimsk kvinde fra Bulgarien fortæller om hendes erfaring med at tackle uoverensstemmelser ved at gå direkte til læreren og forsøge at tale sig til rette. Denne kvinde deltager også i forældremøder om, hvor meget alkohol børnene må drikke selvom hun egentlig forventer, at hendes børn bliver fuldstændig afholdende:

Vi ved godt, at det er rigtigt, at man snakker om de ting [alkohol], det skal man ikke gemme væk. Jeg tænker indeni mig selv: mine børn skal ikke drikke en eneste. Jeg siger det ikke højt. Vi ved, at det er relevant. Vores børn er lige så udsatte. Jeg vil ikke skabe forskel på muslimske og danske unge. De er alle unge.

På denne måde viser hun en principiel afstandtagen fra at hendes børn skulle indtage alkohol, men samtidig en pragmatisk indstilling til at være med til at forme regler for alkoholindtagelse sammen med de andre forældre i det tilfælde, at hendes egne børn skulle 'falde i'.

Stort set alle de interviewede kan nævne en episode, hvor de har taget kontakt til børnenes lærere i forbindelse med uoverensstemmelse. Nærkontakt til skolen fremstår altså som et vigtigt element i et velfungerende samarbejde, og som disse forældre udtrykker det, så betyder det også meget, at skolen indtager samme pragmatiske indstilling:

Alle er lige her på skolen. Børn er også hurtige til at fange, hvordan man opfatter dem. Lige fra lærere til ledelsen. Børnene går ned til [skolelederen] – jeg vil gerne klage over det og det – så tager [skolelederen] sig af det direkte.

Skolen forsøger at løse tingene sådan her og nu. I stedet for at vente til det bliver et stort problem. Man tager det enkelte barn alvorligt.

Flere forældre påpegede, at de ikke vil behandles anderledes, og nærmest alle fortalte, hvordan de opdrager deres børn til at respektere alle, uanset religion, kultur etc. Forældrene er også meget opmærksomme på, at de altid selv forsøger at tale med alle, når der eksempelvis er forældremøde. Så selvom emnet ikke direkte blev taget op i alle interviews, så eksisterer der en grundlæggende præmis om, at der er en barriere af 'ikke respekt' eller manglende kontakt imellem kulturer, der skal overvindes, blandt andet ved at være opmærksom på at tale med alle og fortælle ens børn, at de skal lege med alle, uanset sprog og religion.

• • •